

PÁZMÁNY

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kar

Doktorandusz tanulmányok 7.

‘LAW IN TIMES OF CRISIS’

Selected doctoral studies

Edited by:

Gyula BÁNDI – Anett POGÁCSÁS

‘JOG VÁLSÁG IDEJÉN’

Válogatott doktorandusz tanulmányok

Szerkesztette:

BÁNDI Gyula – POGÁCSÁS Anett

PÁZMÁNY PRESS

Law in Times of Crisis
Selected doctoral studies

Jog válság idején
Válogatott doktorandusz tanulmányok

A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KARÁNAK
KÖNYVEI

DOKTORANDUSZ TANULMÁNYOK 7.
Sorozatszerkesztő: *Bándi Gyula*

‘LAW IN TIMES OF CRISIS’

Selected doctoral studies

Edited by:

Gyula BÁNDI – Anett POGÁCSÁS

‘JOG VÁLSÁG IDEJÉN’

Válogatott doktorandusz tanulmányok

Szerkesztette:

BÁNDI Gyula – POGÁCSÁS Anett

PÁZMÁNY PRESS

Budapest

2023

A kötet kéziratának lektorálásában közreműködött:

Ádány Tamás
Bándi Gyula
Csink Lóránt
Gyulai-Schmidt Andrea
Láncos Petra Lea
Pogácsás Anett
Szabó István

© Szerkesztők, szerzők, 2023

© PPKE JÁK, 2023

ISSN 2064-4078

ISBN 978-963-308-464-9 (press)

ISBN 978-963-308-465-6 (online, pdf)

Kiadja: a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kara
1088 Budapest, Szentkirályi u. 28–30.
www.jak.ppke.hu

Felelős kiadó: Dr. Komáromi László dékán

Szerkesztés, tördelés: Szakaliné Szeder Andrea

Készült a PPKE Egyetemi Nyomdájában
Felelős vezető: Ulrich-Hesz Margit

CONTENT / TARTALOM

I. LAW IN TIMES OF CRISIS

Foreword	11

1. Crisis in connection to Covid19

Rebecca Lilla HASSANOVÁ Derogation Clause in the Times of Corona Crisis	15
Asea GAŠPARIĆ Response to Covid19 Pandemic Outbreak in Croatia and Hungary	27
Felipe CRISTANCHO International Investment Arbitration and Covid19.....	37
Rita Ilona GÁL Legal Impacts of Covid19 on Tourism in Europe.....	53
Nikolina MARASOVIĆ Public Law Issues and States of Emergency in Response to Corona Virus Crisis in Croatia and some Member States of the EU	65

2. Challenges of Wars and Violence

Álmos UNGVÁRI State of Danger in Hungary after the Tenth Amendment to the Fundamental Law. A comparative perspective	81
Sabrina Judith KALIMAN Inter-American Court of Human Rights and the European Court of Human Rights: Categories of Violation of the Right to Life by Security Forces.....	97
Mónika MERCZ The last Lifeline? Children's right to education in time of war.....	117

3. Climate Change and Sustainable Development

Gabriel STOLLSTEINER The Challenges of Environmental Taxation in the Energy Crisis.....	133
Enikő KRAJNYÁK Current Challenges of Climate Change Litigation in Europe with Special Regard to Human Rights Concerns.....	141
Lilla BARTUSZEK The Role of the EU in the Localization of the Sustainable Development Goals...	151

4. Economic and Social Crisis

Daniel NECZ Image Rights in Times of Crisis	167
Irem Nur USTUNTAY A Comparative Study on Transnational Acquisition of Agricultural Lands of Foreign Natural Person Considering the Hungarian and Turkish Practice	175
Mariam PILISHVILI Cookie Consent through the Case Planet 49	187
Zsófia HOLECSKA The Indignity of the Staff of Public Administration in Legal Practice.....	199
M. Péter TAKÁCS Reception Analysis: Mihály Polányi's Conception of Politics and the State Theory	215

II. JOG VÁLSÁG IDEJÉN

Előszó231

1. Környezeti és gazdasági kihívások

BARTL Bálint

A (válság)bírászkodás szerepe a körforgásos gazdaságban. Hatása az állam, az önkormányzat és a magánszféra közötti feladatmegosztásra.....235

LAKATOS Veronika

Adósságtanácsadás: Megfelelő segítség a túladósodott háztartásoknak251

KÖBÖL-BENDA Vivien

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának és az Európai Unió Bíróságának környezeti gyakorlata korunk környezeti válságában. Különös tekintettel az éghajlati perek lehetőségére267

SZABÓ Kinga

Közbeszerzés kontra válság. Avagy kezelhetőek-e az építésgazdasági válságjelenségek és kihívások a közbeszerzési jog eszközeivel?.....283

SZALAI Ildikó

Uniós tendenciák a nemzetközi beruházásvédelmi jogban. Vitarendező joghatósági kérdések297

2. A Covid19 kapcsán felmerülő válsághelyzetek

OTT Anett

Az önkormányzatok helyzete a járvány idején..... 311

PÁLFAY Szilárd

Agrártámogatási jog a Covid19 nemzetközi humánjárvány idején 321

SELNICEAN László

Alternatív vitarendezés a Covid idején.....333

PÁLL Imre Borisz

A Covid19 világjárvánnyal összefüggő egészségügyi válsághelyzet hatása a közigazgatási típusú személyes adatvédelemre Magyarországon. Elméleti és gyakorlati észrevételek.....343

SEVARACZ Luca	
Uniós válságkezelés és alkotmányos identitás. Érdekek és/vagy értékek küzdelme?.....	361
VARGA Dóra	
A digitális szolgáltatások adóztatásával kapcsolatos problémák lehetséges megoldásai	377
TÓTH András	
A polgári eljárásjog a koronavírus járvány ideje alatt.....	389
SIMON Alexa	
Magányosan a tárgyalóteremben, avagy a veszélyhelyzeti szabályok hatása a közvetlenség elvére	403

3. Háború, válságkezelés és gazdasági kihívások

RÁTH Olivér	
Adósságkorlát az Alaptörvényben, új különleges jogrendi esetkör?	415
SULLER Zénó	
Oroszország nemzetközi jogi felelősségre vonhatósága az Ukrajna ellen elkövetett agresszióért. A peresíthetőség nehézségei és az ukrán pertaktika magyarázata.....	433
KOVÁCS Írisz	
Orosz információs háború a katalán függetlenségi törekvések tükrében	459
SALLAI Balázs	
A szolgálati pragmatika mint az állami válságkezelés eszköze. Német, osztrák és magyar jogtörténeti példák.....	475
PRÉM Kata Zsófia	
A divatjog válsága? A divatipari cikkek lehetséges szerzői jogvédelmének kihívásai.....	489
FORSTNER Róbert	
Az Európai Ügyészséghez való csatlakozás kérdései a szuverenitás tükrében	505
SZUPERA Blanka	
A gyógyszer szabadalom gazdasági aspektusai	519

OROSZ INFORMÁCIÓS HÁBORÚ A KATALÁN FÜGGETLENSÉGI TÖREKVÉSEK TÜKRÉBEN

KOVÁCS Írisz*

1. Katalán identitástudat

Spanyolország alkotmányos monarchia, amely a parlamentáris demokrácián alapul. A kormányfő a miniszterelnök, az államfő pedig az uralkodó. A végrehajtó hatalmat a miniszterelnök által vezetett Minisztertanács gyakorolja. Spanyolország egységállam. Az 1978-ban elfogadott alkotmány az országot 17 autonóm közösségre osztja fel, amelyek különböző mértékű autonómiával rendelkeznek.¹

A katalán identitástudat hosszú évekre nyúlik vissza, hiszen Nagy Károly már a 9. században, a Frank Birodalomnak a mórok ellen vívott háborúi idején létrehozta a Hispán Őrgrófságot, afféle ütközőzónaként. A Hispán Őrgrófság részét képezte a barcelonai grófság is, amely Katalónia történelmi magvát adja. A terület Kasztíliai Izabella és Aragóniai Ferdinánd 1469-es házasságával beolvadt az új spanyol államba, de megmaradt, mint saját identitással rendelkező területi, jogi és politikai entitás.

A katalán nyelv és identitás helyzetének meggyengülése több okra vezethető vissza. Egyrészt, elveszítette hivatalos státuszát a spanyolt egyedüli hivatalos nyelvként előíró *Nueva Planta* rendeletek következtében. A spanyol örökösödési háborúval (1701–1714) újonnan hatalomra került Bourbon Fülöp megszüntette a több évszázados múltra visszatekintő katalán intézményeket és a hivatalos katalán nyelvhasználatot. A katalánok a 19. században létrehozták a katalán újjászületés nevezetű mozgalmat, amely kulturális, történelmi, irodalmi mozgalomként indult. Eredményeképp a katalán nyelv és kultúra kezdte visszasze-

* A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola PhD-hallgatója.

¹ Spanyolország alkotmánya. «BOE» núm. 311, de 29/12/1978.

rezni társadalomszervező szerepét. A későbbiekben a mozgalom egyre inkább politikai irányt vett.

Újabb csapást jelentett a katalánok számára Francisco Franco tábornok diktatúrája, melyben előszeretettel alkalmazta az asszimilációs politikát. Centralizált, hivatalosan egynyelvű államot hozott létre, figyelmen kívül hagyva a különféle nemzetiségek nyelvét, kultúráját, identitását.

2. A demokratikus átmenet

Franco halála után megkezdődött a demokratikus átmenet időszaka. 1978-ban megszületett az új spanyol alkotmány, amely Spanyolországot tizenhét egyenlő jogokkal rendelkező autonóm közösségre osztotta fel. Szintén az 1978-as alkotmány nyomán jött létre a társhivatalos nyelvi rendszer, melynek következtében különböző nyelvi szabályozásokkal találkozhatunk az egyes többnyelvű autonóm tartományokban. Az 1979-es autonómiastatútum kimondja, hogy Katalónia saját nyelve a katalán, amely hivatalos nyelv Katalóniában ugyanúgy, mint a spanyol, amely az egész állam nyelve.

A 2006-os autonómiastatútum egyik legvitatottabb pontjává a nemzeti kérdés vált. A preambulumban ugyanis az áll, hogy a katalán parlament nemzetként tekint az ott élőkre, a történelmi és kulturális hagyományokra hivatkozva. Ezzel szemben az első cikk kimondja, hogy elismeri Spanyolország 1978-as alkotmányát, amely az országra mint „egységes spanyol nemzetre” hivatkozik és Katalóniát nemzetiségként definiálja.²

2010-ben az Alkotmánybíróság ítéletében alkotmányellenesnek minősítette a statútum azon részeit, amelyek Katalóniára mint nemzetre hivatkoznak. Megerősítette a spanyol állam egységét és oszthatatlanságát és hatályon kívül helyezte a „katalán mint nemzetről” szóló cikkelyt.³ A döntés felháborodást keltett a katalánok körében, 2010 július 10-én több mint egymillió tiltakozó vonult fel Barcelonában.⁴ A katalán nemzetmeghatározás megmaradt ugyan, de egyértelművé vált, hogy nem bír jogi hatállyal, ugyanis az alkotmány ezt nem teszi lehetővé.

² 2006-os katalán autonómiastatútum. Decret 306/2006, de 20 de juliol, pel qual es dóna publicitat a la Llei orgànica 6/2006, de 19 de juliol, de Reforma de l'Estatut d'autonomia de Catalunya.

³ Sentencia 31/2010, de 28 de junio (*BOE núm. 172, de 16 de de juliol de 2010*).

⁴ NAGY Sándor Gyula – SZABÓ Barnabás: Európa következő állama a független Katalónia? *Külgügyi Szemle*, 2015/14. 76–93.

A gazdasági összetevő az egyik fő meghatározója a katalánok függetlenségre való törekvésének. A katalán gazdaság a spanyolországi GDP 20%-át adja annak ellenére, hogy csak a lakosság 16%-a él Katalóniában, miközben az autonóm régió az ország területének 6%-t foglalja el. Egyes közgazdászok megállapították, hogy nyolc százalékkal több adó hagyja el Katalóniát, mint amennyit a régió a központi kormányzattól kap, így a katalánok aránytalan mértékben támogatják Spanyolország többi részét.⁵

3. A 2017-es népszavazás

2017. október 1-jén a katalán kormány népszavazást tartott a függetlenségről, ami tovább növelte a spanyol központi kormány és a katalán kormány (Generalitat) közötti érdekellentétet. A katalán választópolgárok száma nagyjából 5,3 millió, ebből 2 millióan adták le voksukat, ami 42%-os részvételi aránynak felel meg. A szavazók 90 százaléka a függetlenség mellett döntött, míg hét százalék elutasította az autonóm közösség elszakadását Spanyországtól. A függetlenségi referendum a spanyol rendfenntartó erők és a tüntetők közötti összeütközéshez vezetett. A függetlenségpárti tüntetőkkel szembeni rendőri erőszak képsorai a médián keresztül a világ figyelmének középpontjába kerültek.⁶

A spanyol legfelsőbb bíróság a 12 katalán szeparatista vezető közül kilencet bűnösnek talált felbujtásban és közpénzekkel való visszaélésben, amiért 2017-ben megszervezték a függetlenségi népszavazást, valamint azt követően a katalán parlamentben egyoldalú függetlenségi nyilatkozatot tettek.⁷ Katalánok ezrei vonultak az utcára tiltakozásul, lezárva a barcelonai repülőteret, a pályaudvarokat és a főbb sugárutakat.

A katalán függetlenségpárti politikai vezetők bebörtönzését és a spanyol legfelsőbb bíróság általi elítélését számos nemzetközi emberi jogi szervezet nagymértékben bírálta. Többek között az Amnesty International, az ENSZ önkényes fogva tartással foglalkozó munkacsoportja és a Human Rights Watch jelentéseket tett közzé, amelyekben rámutattak arra, hogy a spanyol büntető törvénykönyvben a lázadás bűncselekményének túlságosan tág értelmezése az

⁵ Kiss Adrienn: A népek önrendelkezési jogának megjelenése a nemzetközi dokumentumokban. *Valóság*, 2018/7. 49.

⁶ DOMONKOS Endre: Függetlenségi népszavazás és alkotmányos válság Katalóniában. *Geopolitikai Szemle*. I. évf., 2019/1. 72.

⁷ Ana GARCIA VALDIVIA: *Catalan Separatist Leaders Sentenced To 9-13 Years Prison Over 2017 Independence Referendum*. 2019. október 15. <https://tinyurl.hu/2Z3d>

emberi jogok megsértéséhez vezetett. 2019. október 14-én a spanyol legfelsőbb bíróság tizenkét katalán függetlenségpárti politikai vezetőt 9 és 13 év közötti eltiltásra és szabadságvesztésre ítelt. Az illegális népszavazás szervezése a spanyol büntető törvénykönyv szerint nem minősül bűncselekménynek. Valójában a spanyol parlament 2005-ben hatályon kívül helyezte a büntető törvénykönyv azon rendelkezését, amely büntethetővé tette a törvénytelen népszavazások szervezését, mivel José Luis Rodríguez Zapatero akkori spanyol elnök szerint nem volt elég súlyos ahhoz, hogy büntetőjogi megrovást érdemeljen. Hogyan ítélt el tehát a spanyol legfelsőbb bíróság a politikusokat? A bűncselekmény, amiért elítélték őket, a felbujtás. A büntető törvénykönyv 544. cikkelye szerint a felbujtás célja a törvények alkalmazásának megakadályozása vagy a hatóságok akadályozása feladataik ellátásában. Amint azt több szakértő is állítja, az ilyen bűncselekmények túlságosan tág értelmezése az emberi jogok súlyos megsértéséhez vezethet.⁸ Spanyolország később kegyelemben részesített kilenc elítélt katalán politikusot. Bár a börtönbüntetésekét ejtették, mindannyiukat eltiltották a közhivatal gyakorlásától, és a kegyelem feltétele, hogy a következő három-hat évben ne kövessenek el súlyos bűncselekményt. Mindannyian több mint három évet ültek rács mögött.

4. Önrendelkezés

Nem könnyű igazolni, hogy egy népnek vagy csoportnak miért van joga, illetőleg több joga egy adott területen élni, mint egy másik embercsoportnak.⁹ Az úgynevezett harmadik generációs jogok megjelenésével megfogalmazódott a népek önrendelkezési joga is. A harmadik generációs jogok jellemzően kollektív jogok, amelyek a nemzetközi közösség szolidaritására épülnek, a globális problémákra próbálnak megoldási lehetőséget nyújtani. A harmadik nemzedékhez tartozó emberi jogok többsége nemzetközi együttműködést igényel, nem valósítható meg egyetlen államon belül.¹⁰

Nem létezik egyértelmű meghatározás arra vonatkozóan, hogy pontosan ki az önrendelkezési jog alanya, mely lehet akár egy nép, egy nemzet, vagy

⁸ Josep MARIA TIRAPU: Catalonia: Human Rights Violations in the Imprisonment and Conviction of the Pro-Independence Political Leaders. 2020. március 26. <https://tinyurl.hu/DLIB>

⁹ KISS Adrienn: A népek önrendelkezési jogának megjelenése a nemzetközi dokumentumokban. *Valóság*, 2018/7. 49.

¹⁰ Alapjogok. In: *Közérthetőségi Szócikk Adatbázis*, <https://tinyurl.com/42uvvayk>

emberek.¹¹ Az sincs pontosan definiálva, hogy ki igényelheti, illetve ki nem jogosult erre. Vajon az önrendelkezési jog csak azokat az etnikumokat illeti meg, akik olyan országban kénytelenek élni, mely elnyomja őket, vagy kijár azoknak az autonóm területtel rendelkező etnikumoknak is, amelyek valamely állam keretein belül megvalósíthatják nemzeti jogaikat és szabadságukat?

Mivel a nemzetközi jog nem ad egyértelmű választ a felmerült kérdésekre, két jog kerül szembe egymással: az önrendelkezésre és elszakadásra való jog, illetve az állam szuverenitásának és területi integritásának joga. Minden cselekmény alkotmányellenes és törvénytelen, amely egy szuverén állam és annak területi integritása ellen, a belső ügyeibe való beavatkozásra, a nemzetközi szerződések megszegésére irányul, márpedig az önrendelkezési jog érvényesítésénél pontosan ez történik. Mivel hiányoznak az önrendelkezési jog megvalósításának eljárási szabályai, politikai és törvényhozási problémák merülnek fel nemzetközi viszonylatokban, mi több, a konfliktusok gyakran fegyveres összecsapássá eszkalálódnak.¹² A gyakorlatban az önrendelkezési jog nem nyújt széleskörű lehetőséget a függetlenségre törekvő nemzetiségek számára egy független állam létrehozására, érthető okokból. A túlzottan kiterjedt jogkör újraértelmezné a nemzetközi közösség kereteit.¹³

A spanyol alkotmány 92. cikke szerint referendumot csak a spanyol kormány írhat ki a kongresszus jóváhagyása után és a teljes spanyol népességre kiterjedően. Az alkotmány kimondja, hogy a szuverenitás a spanyol néphez tartozik. Mivel Spanyolország nem föderális szerkezetű, és az alkotmány kizárólag a spanyol népet ismeri el nemzetként, a szuverenitás kérdésével kapcsolatos döntési jog is a spanyol népé, és ez alól egyik történelmi nemzetiség sem kivétel, legyen szó a katalánról, a baszkról vagy a galíciairól.¹⁴

5. A hibrid hadviselés

A hibrid hadviselés kifejezés ellentmondásokban bővelkedik. A fogalom a nyugati és az orosz szakirodalom szerint más és más jelentéssel bír. Ugyanazon

¹¹ HEKA László: A népek önrendelkezési és elszakadási jogának megvalósítása a volt Jugoszlávia felbomlása esetében. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 2014/77. 162.

¹² Uo.

¹³ KÁLMÁN Szandra – NAGY Sándor Gyula: *A katalán függetlenség ára*. Budapest, Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2017. 12.

¹⁴ KÁLMÁN–NAGY i. m. 12.

cselekményeket a nyugati gondolkodók hibrid hadviselésként identifikálják, az oroszok pedig stratégiai elrettentésként tartják számon.¹⁵

5.1. A Nyugat álláspontja

A kifejezést először Frank G. Hoffman amerikai tengerészgyalogos alezredes vezette be 2006-ban, bár Hoffman azt állítja, hogy a kifejezést Robert G. Walker (1998) dolgozatából vette át, amelyben Walker a tengerészgyalogság által végrehajtott alacsony intenzitású hadműveleteket írja le.¹⁶ Eszerint a hibrid hadviselés ötvözi a hagyományos hadviselést, az irreguláris hadviselést és a kiberhadviselést. Ebben az értelmezésben a hibrid hadviselés az információ megszerzéséért, birtoklásáért vívott küzdelmet jelenti. James T. Conway szerint: „[...] a hibrid fenyegetések a hadviselés számos formáját magukban foglalják, beleértve a konvencionális képességeket, irreguláris harcéljárásokat és képződményeket, valamint a válogatás nélküli erőszakot alkalmazó terrorista akciókat és bűnözői tevékenységeket. Hibrid háborúkat egyaránt folytathatnak állami és a legkülönbébb nem állami szereplők.”¹⁷

A NATO is definiálta a hadviselésnek ezen formáját, a következőképpen: „Térben és időben kiterjedő konvencionális, irreguláris és aszimmetrikus tevékenységek kombinációja által okozott fenyegetés”.¹⁸ A hibrid hadviselés viszonylagos újdonsága a támadó fél azon képességében rejlik, hogy egyszerre több eszközt tud hatékonyan bevetni, kihasználva a kreativitást, a kétértelműséget, a nemlinearitást és ezek kognitív elemeit a hadviselésben. A hibrid hadviselés – állami vagy nem állami szereplők által – jellemzően abban az esetben működik hatékonyan, ha a beavatkozás a nyilvánvaló észlelési és válaszadási küszöb alatt marad.¹⁹

¹⁵ SIMICSKÓ István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. *Hadtudomány, hadügy*, 2017/3–4. 3–16.

¹⁶ Frank G. HOFFMAN: *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Arlington (Virginia), Potomac Institute for Policy Studies, 2007. 5–52.

¹⁷ James T. CONWAY: A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower U.S. *Naval War College Digital Commons*, 2008/61. 3.

¹⁸ *NATO Glossary of Terms and Definitions*. NATO Standardization Office (NSO), 2021.

¹⁹ Patrick CULLEN: *MCDC Countering Hybrid Warfare Project*. MCDC January Understanding Hybrid Warfare, 2019.

5.2. Az orosz álláspont

Alekszandr Bartos orosz hadtudományi szakértő, a hibrid hadviselés megjelenését és alkalmazását a Nyugatnak tulajdonítja. Az orosz szakértők általában egyetértenek abban, hogy a Nyugat folytat hibrid hadviselést Oroszország, illetve más, Nyugattal szemben álló országok ellen, a hadviselés célja pedig az adott ország gyengítése, feltartóztatása. Az oroszok a hibrid háborút az ellenük alkalmazott „nagystratégiaként” emlegetik, szemben a nyugati gondolkodókkal, akik hadműveleti fogalomként tekintenek a kifejezésre. Az orosz politikai elit álláspontja szerint az Arab tavasz eseményei valójában a nyugati titkosszolgálati akciónak köszönhetőek. A Nyugat az arab államokban hibrid hadviselést alkalmazott, hogy a fennálló rezsimek helyett bábkormányokat juttasson hatalomra.²⁰

6. A generációs elmélet

A hibrid hadviselés modelljéhez az 1980-as években létrehozott generációs elméleten keresztül is eljuthatunk. Nem alakult ki konszenzus a kutatók körében sem a generációk számáról, sem pedig a közöttük húzódó határokról. Simicskó István *A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai (2017)*²¹ című tanulmányában William S. Lind (1989) a hadviselés négygenerációs megközelítését veszi alapul vizsgálódásához. Az elmélet szerint a hibrid hadviselés a negyedik generációhoz tartozik.

A hadviselés fejlődéstörténetében paradigmaváltást jelentett az 1648-as vesztfáliai béke. Ezen paradigmaváltás hozta meg az államok számára a hadviselési monopóliumot. Az első generációs hadviselés időszaka tehát 1648-tól nagyjából 1870-ig tartott. A csatákat forgatókönyv alapján vívta a különféle alakzatokban harcoló gyalogság. Ebből az időből származik a katonák iskolarendszerben való képzése, illetve a rendfokozatok, állomány-kategóriák elterjedése. A második generáció időszakában kiteljesedett az ipari forradalom, amely lehetővé tette a haditechnika fejlődését. Széles körben elterjedtek a tűzérségi eszközök, harckocsik, harci repülőgépek, sorozatlövő fegyverek és a haditengerészet eszközei. A harmadik generációt a harceljárások és a haditechnika nagyléptékű fejlődése,

²⁰ JÓJÁRT Krisztián: A hibrid hadviselés és a jövő háborúja. *Honvédségi Szemle: A Magyar Honvédség központi folyóirata*, 2020/1. 5–19.

²¹ SIMICSKÓ i. m.

a hadiipar termelőkapacitásának növekedése jellemzi. A nukleáris fegyverek megjelenése jelenti a választóvonalat a harmadik és a negyedik generáció között. Az első három generáció közös jellemzője, hogy a hadviselés állami monopólium, a háborúk szereplői a nemzetállamok. A negyedik generációban azonban éles váltásként jelenik meg, hogy nem-állami szereplők szembeszállnak az állam hadviselési monopóliumával.²²

A negyedik generációban célként jelennek meg a destabilizáló törekvések, a káosz létrehozása. Mindez tüntetők, álcivilek, kormányellenes mozgalmak segítségével valósul meg. Természetesen az internet is nagy teret kap a hadviselés legújabb generációjában. Elmosódik a határ háború és béke között, ahogyan Geraszimov is fogalmaz cikkében.²³ Előtérbe kerül tehát mindaz, amit hibrid háborúként emlegetnek a nyugati szakértők. A negyedik generációs hadviselés megjelenésével több, egymással gyakran összemosódó fogalom került be a köztudatba. Ezek a kifejezések sok esetben felváltva, egymás szinonimájaként használatosak, tévesen. Ilyenek a hibrid hadviselés, információs háború, pszichológiai hadviselés, megtévesztés vagy propaganda. Nem csoda, hogy a terminológia napjainkra kaotikussá vált.²⁴

7. Információs hadviselés

Az információs hadviselés fogalma amerikai katonai terminusként jelent meg. A kilencvenes évek elején, az Öböl-háború után vált ismertté. Az információ birtoklásáért, ellenőrzéséért vívott küzdelmet jelentette.²⁵ Az információs hadviselés egy olyan kifejezés, amely az információk összegyűjtését, terjesztését, módosítását, megzavarását, beavatkozását, korrupcióját és lerontását írja le, annak érdekében, hogy előnyt szerezzen az ellenféllel szemben.²⁶ A módszer célja, hogy a támadó fél az információt olyan módon hasznosítsa és kommunikálja, hogy megváltoztassa a célszemélynek/közvéleménynek egy problémáról vagy eseményről alkotott felfogását, hogy valamilyen kívánt eredményt érjen

²² Uo.

²³ Valery GERASIMOV: The Value of Science Is in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations. (trans. Robert COALSON) *Military Review*, January-February 2016. 23–29. <https://tinyurl.com/mrxhyyfu>

²⁴ TÖLGYESI BEATRIX: Dezinformáció, információs hadviselés, online propaganda: orosz műfaj? *Political Capital*, 2019.05.27. <https://tinyurl.hu/xP5m>

²⁵ Uo.

²⁶ Greta E. MARLATT: *Information Warfare and Information Operations (IW/IO): A Bibliography*. Monterey, Dudley Knox Library Naval Postgraduate School, 2008.

el.²⁷ Az információs hadviselésben alkalmazott két taktika a dezinformáció, azaz hamis információk szándékos terjesztése és az álhírek, vagyis a propaganda és a valós hírek álcázott dezinformáció.

Oroszország számára az információs hadviselés nem csak háborús időkre korlátozódó tevékenység, sőt, még csak nem is korlátozódik az ellenségeskedések megkezdése előtti, konfliktus kezdeti szakaszára. Ehelyett ez egy folyamatos tevékenység, függetlenül az ellenféllel való kapcsolat állapotától, békeidőben is folyamatosan zajlik.²⁸ Az információs hadviselés különféle tevékenységek és folyamatok széles körét fedheti le. Vonatkozhat információk ellopására, elültetésére, tiltására, manipulálására, eltorzítására vagy megsemmisítésére. A rendelkezésre álló eszközök ugyanolyan széles skálát fednek le: lehetnek számítógépek, okostelefonok, valódi vagy kitalált hírmédia, vezetők vagy hírességek nyilatkozatai, online kampányok, sms-ek, voksok, YouTube-videók, vagy az egyes emberi célpontok közvetlen megközelítése.

8. Dezinformáció

A dezinformáció szintén katonai terminus, azonban szovjet eredetű. Vaszilij Mitrohin olyan titkosszolgálati tevékenységként írta le a dezinformáció terjesztését, ami békeidőben is folytatható. Szerinte a dezinformáció hamis információ útján történő félrevezetést jelöl. Hírszerző tevékenység, melynek során hamis információkkal, speciális anyagokkal és fiktív dokumentumokkal árasztják el az ellenséges csatornákat annak érdekében, hogy az ellenfél az adott titkosszolgálati szerv terveinek megfelelően cselekedjen.²⁹ A dezinformáció és a pszichológiai hadviselés fogalma átfedik egymást. A pszichológiai hadviselés célja meghatározott reakció kiváltása ideológiai, politikai, katonai célok elérése érdekében.³⁰

²⁷ Charlotte WAGNSSON – Maria HELLMAN: Normative Power Europe Caving In? EU under Pressure of Russian Information Warfare. *Journal of Common Market Studies*, 2018/56.

²⁸ Roland HEICKERÖ: *Emerging Cyber Threats and Russian Views on Information Warfare and Information Operations*. Stockholm, Swedish Defence Research Establishment, 2010.

²⁹ TÖLGYESI i. m.

³⁰ Uo.

9. A Geraszimov-doktrína

Valerij Geraszimov orosz vezérkari főnök 2013-ban, a „Tudomány jelentősége a haladásban” című cikkében szemléltette elképzeléseit arról a hadviselési formáról, amit hibrid háborúként emleget a közbeszéd. Írásában kifejti, az újfajta hadviselés nemlineáris küzdelem, ahol a támadó fél politikai célok elérése érdekében nem katonai eszközöket alkalmaz, illetve a katonai eszközök bevetése csak másodlagos.³¹ Cikkében kifejti, hogy a béke és a háború közötti állapot határai egyre inkább elmosódní látszanak, a háborúk pedig nem kezdődnek szükségszerűen hadüzenettel. Főként az „arab tavasz” eseményeit vizsgálva arra a megállapításra jut, hogy a nem katonai módszerek jelentősége nőtt, mind a politikai, mind a stratégiai célok elérésében. A politikai célok elérésének több módja van. Az információs hadviselés nagymértékben csökkentheti az ellenséges erők harci képességeit.³² A hagyományos, katonai csapásokon túl stratégiaileg fontos termékek piacának torzításával, az ellátás hátráltatásával, gazdasági válsághullámok generálásával, menekülthullámok beindításával és támogatásával, a szövetségesek közötti konfliktusok kiélezésével. Ebben rejlik a Geraszimov-stílusú árnyékháború igazi ereje, hiszen nehéz küzdeni egy olyan ellenséggel, amely nem látható vagy az sem biztos, hogy létezik.³³

Simicskó (2017)³⁴ tanulmányában felvázolja a Geraszimov-modell fázisait. Az első fázisban a támadó fél feltérképezi az ellenség gyenge pontjait, amelyek megjelenhetnek az államigazgatásban, fegyveres erőben, gazdaságban vagy a társadalomban. Elkötelezett civil és politikai szervezeteket alakít ki. Ezt a szakaszt Simicskó rejtett ellentétek kialakulásának nevezi. A második fázis a félelemkeltésről szól. A támadó fél nyomást gyakorol a célországra és szövetségeseire, eközben saját szövetségeseket gyűjt a célországgal szemben. Próbál elégedetlenséget szítani, feszültséget kelteni, ez megjelenhet etnikai, vallási vagy társadalmi feszültség formájában. A harmadik fázis a konfliktushoz vezető lépéseket foglalja magába. A támadó fél megpróbál beavatkozni a célország államigazgatásába, zavargásokat, felkeléseket robbant ki. Legfőbb cél a válságállapot előidézése, ezért a célországot válságkörzetként definiálja, nyomást gyakorol rá. Következő lépésként a műveletekre kijelölt katonák készenlétben állnak, a kijelölt körzetekbe vonulnak. Ezután következik maga a válság elő-

³¹ GERASIMOV i. m.

³² TOMOLYA János: Az úgynevezett „Geraszimov-cikk” margójára. *Hadtudomány*, 2018/28. 79–88.

³³ GERASIMOV i. m./

³⁴ SIMICSKÓ i. m.

idézése, a műveletek célja ennek a válságnak az elmélyítése, különféle eszközökkel. Megkezdődik az aktív tevékenység, fokozódik a nyomásgyakorlás. A hatodik pont a válság megoldása, a meggyengített hatalom megdöntése, olyan vezetőség felállítása, aki a támadóhoz hűséges. Az utolsó szakasz pedig a béke helyreállítása, a támadó érdekeinek megfelelő helyzet kialakítása.³⁵

A Geraszimov-doktrína megosztja a szakértők véleményét. Egyesek szerint a doktrína korántsem újkeletű, csupán összegzi azon módszereket, amelyeket az oroszok idáig is használtak. Több kutató is arra a megállapításra jutott, hogy Geraszimov cikkét valójában nem lehet doktrínának tekinteni.³⁶ A Geraszimov-doktrínáról elsőként beszámoló kutató, Mark Galeotti később visszavonta az erről szóló publikációját.³⁷

10. Orosz szerep a katalán függetlenségre való törekvésben

Mira Milosevich-Juaristi Oroszországgal, Euráziával és a Balkánnal foglalkozó vezető kutató Oroszország szerepét vizsgálta a 2017-es katalóniai függetlenségi népszavazás kapcsán. Arra a következtetésre jutott, hogy Oroszország az úgynevezett „kombináció” (kombinaciya) módszerét alkalmazta, amelynek során olyan eszközöket integrált, mint a kiberhadviselés, a kiberhírszerzés, a dezinformáció, a propaganda és a liberális demokrácia értékeivel ellenséges szereplőkkel való együttműködés. A kutató szerint a 2014 óta érvényben lévő orosz katonai doktrína egyik fő céljaként nem az ellenség elpusztítását, hanem inkább befolyásolását határozza meg – nem az ellenfelek kiirtására, hanem belső hanyatlására törekedve. Ez a megközelítés a hadviselést a hagyományos hadszínterről az információs szférába, a pszichológiai hadviselés és a felfogások torzításának terepére helyezi át.

A Katalóniával kapcsolatos orosz digitális aktivitás 2017 szeptemberében regisztrált 2000%-os növekedése egy újabb próbálkozás volt egy másik ország belpolitikai helyzetének befolyásolására, zűrzavarkeltésre és a liberális demokrácia hanyatlásának előidézésére. A katalóniai népszavazással kapcsolatos orosz tevékenység arra összpontosult, hogy a közösségi hálózatokon, egészen

³⁵ Uo.

³⁶ TOMOLYA i. m.

³⁷ Mark GALEOTTI: I'm Sorry for Creating the 'Gerasimov Doctrine'. *Foreign Policy*, March 5, 2018. <https://foreignpolicy.com/2018/03/05/im-sorry-for-creating-the-gerasimov-doctrine/>

pontosan a Facebookon és a Twitteren trollok és botok (előre gyártott információk terjesztésére létrehozott online profilok) segítségével igaz és hamis üzeneteket egyaránt továbbítsanak. A katalóniai eseményekről az orosz média is intenzíven tudósított.³⁸

A New York Times 2021-ben közölt cikke szerint Josep Lluís Alay, Carles Puigdemont korábbi katalán elnök kabinetfőnöke 2019-ben Moszkvába utazott, hogy orosz tisztviselőkkel tárgyaljon. A Times egy európai hírszerzési jelentést hivatkozott hiteles forrásként, kiegészítve két bíró vizsgálatával és számos szeparatista és biztonsági tisztviselővel készített interjúval. A Katalóniában létrejött függetlenségi mozgalom a 2017-es elszakadásról tartott népszavazás után nagyrészt felbomlott. Az Európai Unió és az Egyesült Államok visszautasította a szeparatisták támogatási kérését, Oroszországban új lehetőségek nyíltak a függetlenségpártiak számára.³⁹

Josep Lluís Alay moszkvai látogatása során találkozott jelenlegi orosz tisztviselőkkel és volt titkosszolgálati tisztekkel. A The New York Times által áttekintett európai hírszerzési jelentés szerint a cél az volt, hogy megszerezzék Oroszország segítségét Katalónia Spanyolországtól való elszakadásához. Alay és Puigdemont beismerte a moszkvai utazásokat, azonban hangsúlyozták, hogy azok különböző orosz médiumok kérésére adott interjúk céljából történtek. Alay szerint az interjúk mindegyike szerepel és leírásra került a katalán parlamentnek átadott 2019-es jelentésben is, amely nyilvános információ és a teljes átláthatóság keretében készült. Puigdemont hivatalának a 2019-es évre vonatkozó tevékenységi jelentése azonban nem részletezi Alay moszkvai útját. A titkosszolgálati jelentés szerint az oroszok segítséget ajánlottak a katalán szélsőjobboldali pártoknak. Pontosán nem tisztázott, hogy a Kreml milyen segítséget nyújtott a katalán szeparatistáknak.⁴⁰

Nem sokkal Alay 2019-es moszkvai látogatásai után megjelent a színen egy függetlenségi aktivistákból álló csoport, a Democratic Tsunami, amely több műveletet hajtott végre. Az El Prat barcelonai repülőteret több ezer függetlenségpárti tüntető árasztotta el, akik Katalónia-szerte megpróbálták blokkolni a főbb infrastruktúrákat is, válaszul a függetlenségpárti politikusokra kiszabott hosszú börtönbüntetésekre.

³⁸ Mira MILOSEVICH-JUARISTI: *The „combination”: an instrument in Russia’s information war in Catalonia*. Madrid, Elcano Royal Institute, 2017.

³⁹ Michael SCHWIRTZ – José BAUTISTA: *Married Kremlin Spies, a Shadowy Mission to Moscow and Unrest in Catalonia*. *New York Times*, 2021. szeptember 03. <https://tinyurl.com/2f4vmt82>

⁴⁰ Uo.

A spanyol hatóságok megállapították, hogy az európai puccs- és merényletkísérletekkel összefüggésbe hozható, a 29155-ös egység⁴¹ nevezetű speciális orosz katonai hírszerző csoport munkatársai is jelen voltak Katalóniában a népszavazás idején, de Spanyolország nem szolgáltatott bizonyítékot arra vonatkozóan, hogy valóban aktív szerepet játszottak volna.

A hírszerzési jelentés szerint Alay Alekszandr Dmitrenko orosz üzletemberrel tárgyalt, pénzügyi és technikai segítséget kérve Oroszországtól a Spanyolországtól elkülönülő banki, távközlési és energiaágazat létrehozásához. Három nappal azután, hogy a Tsunami Democratic elfoglalta a barcelonai repülőteret, Alay és Dmitrenko Barcelonában találkozott két férfival egy stratégiai megbeszélésen, amelyen a függetlenségi mozgalomról tárgyaltak, bár a jelentés nem tartalmazott további részleteket. Az egyikük Szergej Sumin volt, akít a titkosszolgálati jelentés az orosz Szövetségi Védelmi Szolgálat ezredesének ír le, amely Putyin úr biztonságát felügyeli, és nem külföldi tevékenységéről ismert. A másik Artyom Lukojanov volt, Putyin úr főtanácsadójának fogadott fia. Alay tagadta, hogy bármi köze lenne a Democratic Tsunamihoz. Állítása szerint Dmitrenko kérésére találkozott Suminnal és Lukojanovval, hogy üdvözzölje őket.

Az Európai Unió hivatalos oldalán olvasható, hogy bírósági vizsgálat során a katalán szeparatizmussal vélhetően kapcsolatban álló vállalkozókat azzal vádolták, hogy közpénzek hűtlen kezelésével, orgazdaságnak és befolyással való üzérkedésnek a bűncselekmények elkövetésével tettek szert jelentős összegre, amiből finanszírozták Carles Puigdemont belgiumi tartózkodását és tevékenységét.

A vádlottak ellen azért is nyomozás folyik, mert ők vezették a Democratic Tsunami nevű mozgalmat, amely a spanyol legfelsőbb bíróság katalán szeparatista vezetők ellen hozott ítéletére válaszul erőszakos tüntetésekért felelős, és állítólag tárgyalásokat folytattak orosz kormányzati tisztviselőkkel, hogy politikai destabilizálással támogatást szerezzenek a katalán szeparatizmusnak, 10.000 harcost küldjenek konfliktus esetén, és pénzügyi támogatást nyújtsanak a katalán függetlenség után.

Az EU politikai destabilizálását célzó orosz dezinformációs és propagandakampányokat a spanyol kormány elítélte a katalán politikai fejleményekkel kapcsolatban, de a Brexit, a franciaországi és németországi választások és más kérdések kapcsán is.⁴²

⁴¹ GRU Spies Accused of Destabilizing Situation in Catalonia. 2019. *Russia Monitor*, 26 November 2019. <https://warsawinstitute.org/gru-spies-accused-destabilizing-situation-catalonia/>

⁴² E-006139/2020 Parliamentary question, European Parliament.

11. Küzdelem a hibrid fenyegetések ellen

2017-ben Helsinki központtal létrejött a Hibrid Fenyegetések Elleni Küzdelem Európai Kiválósági Központja (Hybrid CoE). A központnak jelenleg 32 tagja van, Magyarország 2019-ben csatlakozott hozzá. Az intézmény feladata különböző események utólagos vizsgálata, a tagállamok kérésére. A 40 elemzőből álló csapat tagjai beszerzik a szükséges adatokat az érintett országoktól, majd ezek alapján jelentést írnak.

Rasmus Hindrén, az intézet vezető szakértője az orosz–ukrán háború kapcsán összegyűjtötte a jellemző hibrid fenyegetéseket. Úgy véli, a 2021 decemberében Finnországhoz intézett orosz ultimátum a hibrid fenyegetés diplomáciai aspektusa. Az energia fegyverként való használata, konkrétan a gázcsapok elzárása szintén a hibrid hadviselés része. Hibrid fenyegetés lehet a nem állami szereplők, így egyének, csoportok, cégek, intézmények vagy éppen civil szervezetek felhasználása politikai célokra. A szakértő megemlíti a kibertámadásokat és a dezinformációt is. Fontos szerepet tölt be az ortodox egyház, mivel a Kreml által vallott nézeteket képviseli. Megemlítendők az orosz kisebbségek szerveződései is, hiszen az őket ért atrocitás bármikor felhasználható konfliktust kiváltó ürügyként.⁴³ A NATO 2015-ben stratégiát fogalmazott meg a hibrid hadviselés ellen. Az érintett tagállam, miután reagált a hibrid hadművelet általi fenyegetésre vagy támadásra, segítséget kérhet, így a nemzetközi közösségnek készen kell állnia az esetleges segítségnyújtásra.⁴⁴

Az Európai Unió jelentésében közli, hogy mély aggodalmát fejezi ki az EU és tagállamai demokratikus működésének minden részét célba vevő külföldi beavatkozási és információmanipulációs kísérletek növekvő gyakorisága és egyre kifinomultabb jellege miatt, amit főként Oroszország és Kína indít. Arra kéri a Bizottságot, hogy javasoljon többszintű, összehangolt és ágazatközi stratégiát, tegyen javaslatot megfelelő pénzügyi forrásokra, a tagállamok és társjogalkotók támogassák ezeket, hogy működőképes politikákkal és elrettentő eszközökkel lehetségessé váljon a hibrid fenyegetések leküzdése. Közös fogalom meghatározásokra, egységes módszertanra van szükség. Az eddig elfogadott jogszabályokat célszerű értékelni, hatásvizsgálatra sort keríteni. Konkrét szakpolitikai intézkedéseket kell tenni és biztosítani a megfelelő zavarkezelési és védelmi képességek elsajátítását. Diplomáciai és elrettentő válaszlepek

⁴³ SIKLÓS András: Hibrid háború: Putyin kedvenc motoros bandája és az orosz ortodox egyház. *Index*, 2022.10.15. <https://tinyurl.hu/pwSV>

⁴⁴ SIMICSKÓ i. m.

megettétele is indokolt, a külföldi beavatkozás köztük a hibrid műveletek elleni uniós eszköztár bevetése.⁴⁵

12. Következtetések

Spanyolország alkotmánya alapján minden spanyol állampolgár egyenlő szavazati joggal rendelkezik minden olyan népszavazáson, amely az ország bármelyik régiójának Spanyolországtól való esetleges elszakadásával kapcsolatos. Spanyolország alkotmányát 1978-ban népszavazáson fogadták el az ország lakosságának 88,5%-os támogatásával, amely arány meghaladta a 90%-ot azon tartományok esetében, amelyek ma Katalónia autonóm régiót alkotják. Talán paradox módon a függetlenséget támogatóknak szükségük van arra, hogy az unionisták elmenjenek szavazni és részt vegyenek a vitában. A katalán népszavazás támogatói ezzel szemben azt állítják, hogy a katalánok önrendelkezésre jogosult politikai közösséget alkotnak, és hogy ennek a jognak felül kell kerekednie a spanyol alkotmány szűk értelmezésén.

Katalónia magasfokú autonómiát élvez Spanyolország más régióihoz képest; Katalónia és Baszkföld rendelkezik legkiterjedtebb autonómiával. Ezt történelmi önállóságuk, jelentős gazdasági fejlettségük indokolja, illetőleg az a tény, hogy a politikai, nyelvi és kulturális nacionalizmus, a nemzeti és nyelvi öntudat messze itt a legerőteljesebb. A múlt században a katalán társadalom közös nyelvezete, hagyományai és kultúrája miatt Katalónia jogot kapott arra, hogy saját testületein keresztül megvitassa a helyi és regionális témákat. A spanyol alkotmány és Katalónia autonómiájáról szóló 2006. évi statútum értelmében Katalónia Autonóm Közösség igazgatja az oktatást és az egészségügyet, jelentős önkormányzati jogokat kapott a pénzügyek irányításában is. Annak ellenére, hogy Katalónia nem rendelkezik teljes autonómiával a külpolitika tekintetében, a Katalán Parlament az elmúlt években több mint tíz küldöttséget hozott létre külföldön.

Lehetetlen, hogy a Nyugat teljes sikerrel válaszoljon a Moszkva által alkalmazott eszközök kombinációjára. Míg a hírszerző ügynökségek végezhetnek felderítő munkát, ez sajnos nem garantálja a sikeres választ a fenyegetésekre. A nyugati kormányok nem tudják hatékonyan korlátozni az információáramlást.

⁴⁵ 2020/2268(INI) Jelentés az Európai Unió valamennyi demokratikus folyamatába történő külföldi beavatkozásról, beleértve a félretájékoztatást is.

Nem korlátozhatják az internet használatát oly módon, mint az autoriter vagy totalitárius országok kormányai.

Nehéz megállapítani az orosz befolyás mértékét, de a Kreml szerepe a katalán függetlenségi törekvések kapcsán bizonyos, hiszen az EU jelentésében elismerte és aggodalmát fejezte ki. A hibrid háború ötvözi a hard és a soft power használatát. A világ teljesen új típusú kihívásokkal, kockázatokkal terhelt. A hibrid háború kontextusában a stratégiák alkalmazása a nemlineáris háború formáit mutatja a katonai erők hagyományos hadszíntereken történő alkalmazása mellett. Másrészt az Oroszország elleni nyugati szankciók ellensúlyozó eszközzé válnak – nem katonai hatalom révén – az orosz stratégiai célok elérésének megakadályozására. Az orosz invázió több fronton; politikai, gazdasági, pénzügyi, média, digitális, kulturális, a világ többi országát is érintő problémává vált, amelynek hatásai a mindennapi élet számos területén érezhetők.